Олександра Куца

Науковий керівник: Галина Листвак

МАЛЕНЬКИЙ ЧОРНИЙ ПРИМІРНИЧОК, АБО ТЕНДЕНЦІЇ ОФОРМЛЕННЯ ГОРОР-ВИДАНЬ

На прикладі обкладинок іноземних видань та їхніх українських перекладів проаналізовано тенденції в художньому оформленні горор-видань в Україні. Виокремлено проблемні моменти у дизайнерських рішеннях перекладів. Запропоновано можливі шляхи їхнього корегування.

Ключові слова: горор-видання, переклад, художнє оформлення, візуальне рішення.

Oleksandra Kutsa

Academic adviser: Halyna Lystvak

LITTLE BLACK COPY, OR DESIGN TRENDS FOR HORROR-EDITIONS

The analysis of trends in the artistic design of horror-editions in Ukraine are carried out on the example of covers of foreign publications and their Ukrainian translations. Problematic moments in design decisions of translations are singled out. The possible ways of their correction are proposed.

Key words: horror edition, translation, design, visual solution.

Приблизно до середини 2010-х вважалося, що книжка особливо й не потребує перекладу і видання українською, якщо існує її російськомовне втілення. З горор-виданнями ситуація іще гірша через специфічність жанру. Так тривало

до 2015 року, коли правила ринку, на щастя, змінилися. Відтоді маємо змогу спостерігати за розвитком видавництва і читати переклади нових та вже знайомих книг рідною мовою. З цієї причини зараз ми не маємо багато візуального матеріалу, однак наявного цілком вистачить для аналізу художнього оформлення горор-видань.

Горор (англ. *horror literature, horror fiction* — література жахів) — це жанр у літературі та кіно, метою якого є викликати емоції страху у реципієнта через створення відповідної атмосфери. Для досягнення цього ефекту у горор-літературі використовують опис тілесних змін та фізіологічних девіацій, психологічних травм, емоційної напруги, вбивства або його спроб, паранормальних явищ та/або віри в них, природних катастроф тощо. Очевидна специфічність жанру, поєднана із цензурою (заборона на показ насильства, жорстокості та порнографії засобами масової інформації відповідно до Закону України «Про захист суспільної моралі») і помножена на відважність та оригінальність видавців, підштовхує до дилеми: як зацікавити читача і не перетнути межі дозволеного?

Найкращим способом виявити українські тенденції в оформленні горор-видань є порівняння перекладних видань з оригінальними. До українських видавців перекладного горору належать «Клуб Сімейного Дозвілля», «Видавництво Жупанського», «КМ-Букс», «#книголав» та «Навчальна книга — Богдан».

Стівен Кінг — найвідоміший «Бабай» сучасності — став масовим явищем українського видавничого простору з 2014 року. Відтоді «Клуб Сімейного Дозвілля» видав понад 20 книг автора. На контрасті українських та іноземних обкладинок книг Короля жахів легко вимальовувати перші штрихи.

Для іноземних видань С. Кінга властивий пошук нестандартних рішень, візуальних асоціативних ланцюжків, гра на сюжетних дрібницях та кульмінації. Однак вони не

відмовляються від звиклих, але дієвих образів персонажів та їхніх атрибутів. Згадаймо книгу *«Воно»*, окрім звичних обкладинок-постерів і зображень персонажів (клоуна та дітей) бачимо на одному з видань («Viking», 1986) решітку стічної канави і паперовий човник, що відсилає до місця зникнення першої жертви; на іншому вистачило червоного клоунського носа і розтягнутого в посмішці рота акулячих зубів («Scribner», 2016).

Два з трьох українських видань помістили на обкладинку постер з останньої екранізації, а на третій книжці був — сюрприз — знову клоун. Як бачимо, впізнаваність є пріоритетнішою за оригінальність.

На обкладинці «Сяйва» іноземні дизайнери зображали готель, привидів, головного героя — п'ятирічного Дені, а також слово «REDYUM» (скористайтесь дзеркальцем). Та найцікавіше, що траплялося на обкладинках декількох видань — це шершень («Hodder», 2007). Його в книзі згадано лише раз, з ним не пов'язані ні вбивства, ні травми, а трагічні події — лише опосередковано. В образі комахи немає прямої загрози, очевидного жаху, і багатьом читачам доведеться згадувати потрібне місце сюжету — тож саме цим обкладинка й цікава. Шершневе гніздо з'являється в останні теплі дні і вносить розлом у подружні стосунки головних героїв, це символ незворотності, приреченості. Дуже влучний, оригінальний крок.

Цікаво, що на обкладинках двох українських видань зображено колаж, центральними постатями яких є чоловіки з сокирою та молотком. Я не знайшла жодної обкладинки англomовної книги з цим сюжетом. Та все ж навіть оригінальність ідеї не врятує від традиції нещадного колажу: зображений на обкладинці видання від «Фоліо» чоловік є актором Г'ю Джекманом, відомим за виконання ролі Росомахи в фільмі «Люди Х». Наскільки коректним і правовим є використання зображення зірки з відомого фільму, який жодним чином контекстно не перетинається із книгою?

«Сяйво» від «КСД» містить кострубатий колаж із тригерних елементів сюжету і клішованих ходів оформлення: чорна рамка, патьоки темної рідини і темний силует у центрі.

Іншим відомим і виданим в Україні автором горору є **Говард Філіпс Лавкрафт**, один із засновників жанру *weird fiction*, тобто дивної, химерної літератури. Найупізнаванішим персонажем зі всесвіту Г. Ф. Лавкрафта є Ктулху — древнє космогонічне божество із мацаками, крилами і кігтями. Саме його, частково або повністю, читачі найчастіше бачать на своїх книжкових полицках. Теми води та космосу наскрізно проходять в оповідях, що вплинуло на колористику — сині, зелені, болотні й лазурові відтінки. В основі історії лежить щоденник із записами пророка, що віщував прихід богів, тому інколи дизайн відтворює старий списаний потертий пергамент, затемнені, ніби обгорілі, краї.

На обкладинках іноземних видань Ктулху переважно зображений частково: голова або щупальце(ця) («Wordsworth Editions Ltd.», 2010 та «Gollancz», 2020). Якщо істота зображена повністю, вона мала за розміром і від того не така лячна. Та навіть якщо монстр ледве вміщається на обкладинці, часто він вплетений в дизайн («Liveright», 2014 та «Rock Point», 2019): подібні кольори монстра і тла, впи-

сування істоти в рамку чи орнамент (з яких, каже підсвідомість, йому не так просто вирватися). Вони не є страшними: ці обкладинки огидні, дивні, химерні — але не жахливі. Та все ж одне з останніх перевидань («Kathartika», 2021) зуміло напружити читачів лише зовнішнім виглядом: реалізм вологого відблиску на чолі й мацаках Ктулху підштовхує до думки, що це швидше фото, ніж малюнок.

У випадку з українськими виданнями ситуація інша. В оформленні серії Г. Ф. Лавкрафта «Видавництво Жупанського» одразу демонстративно кинули карти на стіл: на чорному тлі підкреслено підсвічена об'ємна постать істоти заледве вміщається на обкладинці, дещо більший, ніж звично, формат видання (і це очевидно!) тільки підкреслює химерність і... велич. На обкладинці першого видання першого тому фантастичне зображення автора привітно махало читачеві всіма одинадцятьма щупальцями. В перевиданнях автора замінили на ще одну гротескну фігуру, монстри другого та третього томів залишилися.

Ще одним цікавим прикладом для порівняння є роман *«Останнє полювання» Жана-Крістофа Гранже*. На оригінальних обкладинках подано фотоколаж тваринної морди, дерев і тла, роль якого на одній з них виконують хмари. Контраст чорного й червоного підсилюється білими літерами назви. При першому погляді на обкладинку («Le Livre de roche», 2020) виникає враження, що це фото з кімнати, де проявляють знімки — суцільна червоність. Або з поліцейського архіву. Ця обкладинка вириває глядача з його світу і затягує у свій. Її українська інтерпретація набула більш конкретних жахоформ, але втратила атмосферність. Намальований білий череп із червоними штрихами-м'язами і витками-рогами на скронях. Позаду — чорне тло. Ця обкладинка інтригує розум, але не захоплює дух.

Книга *Карен Діонне «Донька болотного царя»* в оригіналі («Goldmann Verlag», 2017) має на обкладинці річковий пейзаж із будинком на березі, а нижні краї літер назви ніби занурені у воду. В колористиці домінує зелений. Створюється враження відокремленого середовища, можливо, навіть дещо романтичного, якщо згадати назву — дівчина біля води, наче німфа чи русалка. Та при першому погляді на українську книгу читач зрозуміє — це важкий психологічний трилер. В центрі композиції не будинок, а хижка, довкола дерева і вода, зелене навіть небо. Берег постає темно-зеленим клаптиком суші, який відокремлює чорноту

стовбурів дерев від чорноти їхнього відображення у річці. Це не відокремлена місцина, це гнітюча ізоляція. Назва займає нижню половину обкладинки. Слова «донька» і «болотного» вдвічі менші за слово «царя», одразу зрозуміло хто головний. Нашарування романтики зникає, тиранії — з'являється. Українська обкладинка значно більше підкреслює саспенс книги, і це постріл «у десятку». На жаль, поцілене яблучко представлене лише російською мовою.

В оформленні українських перекладів прослідковується тенденція до спрощення і запозичення, з неї подекуди випадають оригінальні атмосферні видання. Згладжування гостроти помітне і на прикладі науково-популярного видання авторства *Войтека Бредлі* та *Тімоті Верстінена* «*Чи сняться зомбі воскреслі вівці? Нейронауковий погляд на мозок зомбі*». На оригінальній обкладинці («Princeton University Press», 2014) подано пляму крові на білому тлі, на якій вишкрябано-вимальовано назву книги. Видавці й автори науково-популярної книги не побоялися створити її такою, яка б нагадувала швидше постер фільму жахів, ніж викладені у популярній формі нейробіологічні досягнення. На це й була ставка. Українське видання стало підкреслено іронічним. Реалістичність фото замінила мальована естетика мультфільмів: колаж із темних силуетів зомбі, науковця,

що нишпорить у сірих мізках на тарелі, яку тримає така ж сіра рука, — очевидно, зомбі. Підкреслена комічність також ефективна, але контрастує з оригінальною обкладинкою.

Українські видавці часто користуються готовими ідеями, постерами екранізацій або обкладинками іноземних видань (Джо Гілл «Пожежник», Томі Адеємі «Діти кістки й крові», Томас Олде Хьовелт «Відьма»). Одні видавці готові створювати оригінальний дизайн, інші радо насмикують вільні зображення з фотосховищ і роблять колаж зі значущих для сюжету елементів. Все ж кожне видавництво обирає свої способи, які різняться від видання до видання. До типових елементів оформлення також можна віднести кольористику — домінування чорного, білого та червоного кольорів. Зрештою, в кожного видавця горору в репертуарі має бути маленький чорний примірничок.

Жанр горору відносно недовго і нешироко представлений на українському видавничому ринку. Це впливає на швидкість заповнення ніші та на якість продукту. Видавці метаються між бажанням спростити собі роботу і випустити книгу з постером фільму чи колажем із кліше — та можливістю створити оригінальний дизайн, який вимагає додаткових людських і фінансових ресурсів, не завжди наявних. У цій ситуації видавцям будуть корисні відгуки читачів — досить часто вони вже знайомі із книгою (читали оригінал чи інший переклад), а тому здатні на конструктивну критику та цікаві ідеї. Помічними будуть платформи для візуального натхнення на кшталт Pinterest та Behance, а особливо — досвід іноземних видавництв. А також фаховий дизайнер, бодай на фрілансі. Жодне фотосховище і базове оволодіння Adobe Photoshop не переважають думку й навички спеціаліста.